

den redan var ett land med en mycket omfattande Amerikaemigration. I landet verkade också flera amerikanska försäkringsbolag, amerikaner hade infört elektriciteten och kvinnosakens företrädare hade deltagit i kongresser i Amerika på samma sätt som andra europeer.

"Europeiska centra" innebär för Virtanen vad jag kan se enbart stater. Staten är lika litet som England en heltäckande kategori. Jag tror att ur ett finländskt perspektiv utgjorde S:t Petersburg (men inte Ryssland) ett europeiskt centrum; därifrån leddes tidvis t.ex. Singer Manufacturing Companys verksamhet i Finland.

Jag har ovan framfört flera kritiska anmärkningar mot Keijo Virtanens undersökning, men det finns förvisso mycket positivt att säga om boken. Sålunda är genomförandet mycket konsekvent från början till slut och den amerikanska kulturen skildras sakkunnigt och övertygande. För perioden 1880–1917 innehåller boken mycken sådan ny kunskap om förbindelserna mellan Förenta Staterna och Finland som måste betraktas som viktig. Kartläggningen av den information rörande Finland som spreds till USA under 1800-talets första hälft är likaså skickligt genomförd. Det är också på sin plats att konstatera att Virtanens undersökning är ett monument över idoghet. Jag är övertygad att den äger internationell betydelse; det vore väl motiverat att publicera ett längre sammandrag på engelska.

Reino Kero

En totalbild av Finlands ekonomiska utveckling

Riitta Hjerppe, *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos* [Finlands ekonomi 1860–1985. Tillväxt och strukturförändring], Kasvututkimuksia XIII, Suomen Pankin julkaisuja. 314 s. Helsinki 1988.

Frågan hur det är möjligt att en stat som ligger så långt norrut att en tredjedel av dess territorium är beläget norr om polcirkeln kunnat placera sig bland världens rikaste länder, har sysselsatt upplysta samtida. Frågan är desto angelägnare eftersom största delen av utvecklingsländerna är belägna på breddgrader där de inte behöver dras med vintern eller de kostnader den för med sig. Det faktum att Fin-

land hör till de allra första länderna där man utfört nationella tillväxtundersökningar visar statistikföringens höga nivå, men avspeglar också en viss nyfikenhet inför frågan om vad som förorsakat tillväxten. Ett utredningsarbete i statistiska centralbyråns regi inleddes nämligen redan år 1960.

Riitta Hjerppes undersökning, som utkom tre decennier senare, avslutar projektet som resulterat i tolv stora delundersökningar och ett stort antal mindre bidrag. Denna sista del är en sammanfattning av undersökningarna rörande ekonomins olika sektorer, men Hjerppe har dessutom blivit tvungen att själv undersöka områden som fallit mellan sektorerna.

Hjerppes undersökning hör kanske till den mest typiska makroekonomiska formen av ekonomisk historia. Trots den starka teoretiska utgångspunkten är boken lättläst och man måste ge författaren ett erkännande för att hon kunnat redovisa ett så viktigt ämne i en form som öppnar sig behändigt för den intresserade. Eftersom boken dessutom innehåller en översikt över den internationella tillväxtforskningen lämpar den sig mycket väl för högskolornas kursfordringar.

I enlighet med den makroekonomiska infallsvinkeln koncentrerar boken sig främst på att ge svar på frågan om vad som inträffat. I viss utsträckning kan man här och i tidigare delundersökningar också förklara vilka drivkrafterna i utvecklingen varit vid olika tidpunkter. Produktivitetsökningen har varit den viktigaste faktorn i den ekonomiska tillväxten, dess betydelse uppskattas till hela två tredjedelar av den totala ekonomiska tillväxten. Så här långt kan man komma genom tillväxtforskning; de följande frågorna, varför produktiviteten ökat, måste besvaras genom mikroekonomiska undersökningar.

I en undersökning av detta slag är den helt centrala frågan i vilken utsträckning grundmaterialets siffror är tillförlitliga. Delundersökningarna är inte jämbördiga och tidsserierna bygger särskilt för äldre tid ofta på uppskattningar. Hjerppe fäster själv uppmärksamhet vid brister och tvivelaktiga data i vissa serier (s. 170–173). Några delundersökningar har utsatts för kritik och i en del finns alltför många obesvarade frågor. Det är mycket troligt att framtida forskning kommer att göra korrigeringar, men det är i alla fall ifrågasatt om de kommer att vara så omfattande att helhetsbilden skulle förändras. De beräkningar som företagits på basen av siffrorna är så omsorgsfullt utförda, att det är svårt att hävda att de skulle vara felaktiga.

En av de mest intressanta frågorna i Hjerppes undersökning är att hon betydligt flyttat bakåt tidpunkten för när den kontinuerliga tillväxten av Finlands nationalprodukt inleddes till 1820-talet. Den tidigare uppfattningen var att den snabba ekonomiska tillväxten i Finland borde dateras till 1870-talets början, till tiden efter de stora nödåren då industrialiseringen inleddes i större skala. Enligt Hjerppe

skulle totalproduktionen 1820–1860 ha varit 1,3–1,4% per år och under den följande perioden 1860–1890 i medeltal 2,2% (s. 39–44). Resultatet passar mycket illa ihop med Rostows teori om den ekonomiska tillväxtens faser, något som Hjerppe också påpekar.

Men räcker grunddata för en bedömning av åren 1820–1860 och är skillnaden jämfört med den efterföljande perioden verkligen relativt sett så här liten? Vid denna tid var Finland ett jordbruksland och åtminstone 85% av befolkningen var verksam inom agrara yrken. Det fanns emellertid inga medel att höja lantbrukets produktionsintensitet och det var svårt för jordbruket att expandera. Speciellt östra Finlands jordbruk råkade in i en kris och utvecklingen var ogynnsam också i de västra delarna av landet. Denna generella bild gäller lantbrukets samtliga sektorer från svedje- och åkerbruk till fiske och det förefaller som om levnadsstandarden inom lantbruket snarare sjönk än steg (jfr särskilt Arvo Soinen, 'Maatalous', *Suomen taloushistoria* I, s. 386–398). Skogshushållningens ökade betydelse kunde kanske i någon mån kompensera för lantbrukets övriga sektorer eftersom exporten av sågvaror 1820–1860 kvantitativt ungefär sexdubblades. Men kunde de växande skogsinkomsterna kompensera det övriga lantbrukets tillbakagång?

Den kraftigaste utvecklingen inom industrin under denna period ägde rum just inom skogsindustrin. Även siffrorna för järnindustrin, liksom för övriga industrigrenar, pekade uppåt och det är möjligt att de andra sektorerna utanför lantbruket ökade sin volym, men då lantbruksbefolkningen utgjorde en så avgörande stor del av befolkningen, förefaller det synnerligen djärvt att anta (s. 39) att produktionen inom lantbruk, offentlig förvaltning och tjänster skulle ha vuxit i förhållande till befolkningen. En bedömning av Finlands ekonomiska utveckling 1820–1860 skulle kräva betydligt noggrannare uppskattningar än vad vi nu har tillgång till för en totalberäkning av nationalprodukten.

Bedömningen av perioden 1820–1860 är emellertid bara en inledning till huvuddelen av undersökningen, som beträffande frågeställning och genomförande är ett gediget arbete. De tidigare delundersökningarna utnyttjas kritiskt och den allmänna bild som ges är inte bara klar, utan också mångsidig. Den som bekantat sig med delundersökningarna har lätt kunnat komma på pessimistiska tankar beträffande utsikterna att åstadkomma en slutrapport. Hjerppe har visat att sådana misstankar varit obefogade.

Vid sidan av produktionen har Hjerppe också fäst uppmärksamhet vid konsumtionen. Finländarnas privata konsumtion fjortondubblades under åren 1860–1985, vilket visar i hur hög grad det industrialiserade Finland höjde invånarnas levnadsstandard. Konsumtionens struktur har också förändrats; medan föda och boende i början stod

för tre fjärdedelar av konsumtionen, hade deras andel på 1980-talet sjunkit till en tredjedel. En intressant iakttagelse är också, att den offentliga konsumtionen har stigit och ersatt privat konsumtion. En fruktbar infallsvinkel har varit att jämföra Finland med det övriga Europa; det visar sig att levnadsstandarden i Finland relativt sett steg snabbare än i de flesta europeiska länder.

När det sista bandet i serien *Kasvututkimuksia* nu utkommit är det skäl att uttrycka tillfredsställelse över att ett så här stort projekt har slutförts. "Tillväxtundersökningarna" kommer att inta en viktig ställning inom forskningen och Riitta Hjerppes utmärkta arbete avslutar den på ett mycket övertygande sätt.

Jorma Ahvenainen

Centrum och periferi inom en central periferi

Olavi Latikka, *Järjestäytyminen ja yhteiskunnan muutos. Järjestötoiminnan alkuvaiheet ja laajentuminen suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1908* [Organisering och samhällsförändring. Organisationsverksamhetens första skeden och expansion i det finskspråkiga Sydösterbotten till år 1908]. *Studia Historica Jyväskyläensia* 35. 343 s. Jyväskylä 1987.

Den egalitära struktur finns inte som inte skulle alstra politiska, ekonomiska och kulturella centra. Det finska Sydösterbotten, som mången velat se som ett mönster av frihet, jämlikhet och broderskap, var inte bara socialt skiktat, utan också regionalt. Den jordbrukande klassen var skiktad i jordägare och icke-jordägare (andelen jordägare var störst i nordost i Lappjärvi, Vimpeli, Evijärvi och Kortesarvi, 73–77% år 1901, och minst i Ilmolatrakten i Kurikka, Kauhajoki och Ilmola, 32–37% samma år). Könsligt var regionen delad så att männen ovanligt starkt dominerade offentligheten – personregistret i Olavi Latikkas avhandling upptar 161 namn, varav endast 7 är kvinnor. Den fråga som Latikka vill besvara gäller emellertid inte den sociala, utan den regionala differentieringen: i vilken utsträckning uppstod regionala centra inom detta område? Med denna väl valda frågeställning når Latikka flera intressanta resultat, först och främst